

GELD EN DEMOCRATIE

www.geldendemocratie.nl

GESCHIEDENIS versie 20190612

1

Inhoud

pag 1,2,3 Een compilatie uit het WRR rapport “Geld en Schuld”, geldschepping in de 19e eeuw
pag 4,5 De tussenoorlogse periode en de grote depressie (1918-1939)
pag 6 Bretton Woods-periode (1945-1973)
pag 7,8 De pre-crisisperiode (1973-2008)
pag 9 Conclusie

Een compilatie uit het WRR rapport “Geld en Schuld”.

Complementaire ontwikkelingen aan de randen van het geldstelsel en naar de ontwikkeling van de euro zijn in dit rapport niet meegenomen.

De geschiedenis laat onder meer zien dat er een verantwoordelijkheid ligt voor geldschepping bij de overheid, regering en 2^e Kamer, dat er een periode is geweest zonder wetgeving, dat een debat over de grondslagen van het monetair-financieel systeem eerder is gevoerd.

in de conclusie geeft de WRR aan dat er geen expliciete blauwdruk ten grondslag ligt aan ons huidige systeem. Dat neemt niet weg dat er goed is nagedacht over de inrichting van het eurostelsel en dat er gekozen is voor een ontwerp van een Europese munt zoals die er nu uitziet.

In de aanloop naar de euro heeft een aantal professoren verbonden aan universiteiten van Bologna, Kopenhagen, Parijs en Giessen op verzoek van de Europese Commissie het Optica rapport 1976 uitgebracht, waarin werd gepleit voor toepassing van nationale of regionale munten naast een Europese munt.

Geld en Schuld vanaf blz 69

De geschiedenis illustreert ook de padafhankelijkheid waar we mee te maken hebben: er is nooit sprake van een schone lei waarbij het systeem vanaf de tekentafel opnieuw kan worden vormgegeven.

Besproken wordt achtereenvolgens

geldschepping in de negentiende eeuw

De tussenoorlogse periode en de grote depressie (1918-1939)

Bretton woods-periode (1945-1973)

De pre-crisisperiode (1973-2008)

geldschepping in de negentiende eeuw

Koning Willem I stelde de decimaal ingedeelde gulden als nationale munteenheid in. Het nieuwe muntgeld werd vanaf de Muntwet van 1816 geslagen door 's Rijks Munt in Utrecht.

Naast muntgeld speelde papiergeld een rol. Dit papiergeld werd primair gebruikt voor betalingen tussen grote en middelgrote bedrijven, tussen financiële instellingen onderling en voor overheidsuitgaven (Kymmell 1992: 32-33; dnb 2001).

Aanvankelijk waren er twee soorten biljetten in omloop: de bankbiljetten van De Nederlandsche Bank (DNB) en het zogeheten kassierspapier.

De DNB was in die tijd een private instelling, in 1814 opgericht door Willem I om te opereren als circulatiebank (een bank die papiergeld uitgeeft) en als kredietverlener ten behoeve van de beoogde

GELD EN DEMOCRATIE

www.geldendemocratie.nl

GESCHIEDENIS versie 20190612

2

versnelling van de economische ontwikkeling, waarbij tot in de jaren 1840 de circulatie van papiergeld achterbleef vanwege de lage acceptatiegraad. DNB-bankbiljetten konden op twee manieren in omloop komen.

1. Wanneer mensen muntgeld of edelmetaal ter inwisseling naar de bank brachten, of:
2. Wanneer DNB krediet verleende aan een ondernemer of financiële partij.

In het laatste geval was dan ook sprake van geldschepping: DNB vergrootte de geldhoeveelheid met de omvang van het door haar verstrekte krediet.

Hoe zat het met girale tegoeden bij banken? Hoewel Nederland in de zeventiende eeuw (dus ten tijde van de Republiek; 1588-1795) op dit terrein vooroefliep, speelde giraal geld na de teloorgang van de Amsterdamse Wisselbank nauwelijks een rol (zie box 3.2). Dit was ook omdat er lange tijd geen sprake was van een georganiseerd bankwezen. Zoals hieronder nog te bespreken liep een groot deel van de financiering via handelshuizen en de beurs, waardoor banken nauwelijks een rol speelden. Pas vanaf het begin van de twintigste eeuw kwam hier verandering in. Hierdoor nam gaandeweg het aandeel giraal geld in de totale geldhoeveelheid flink toe – van 20 procent in 1890 tot 40 procent aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog (DNB 2001). Net als bij bankbiljetten gold ook voor dit geldtype echter dat het primair door handelaren, ondernemers en bedrijven werd gebruikt (Van Renselaar en Stokman 2001).

Nederland was in de zeventiende eeuw op het gebied van giraal geld een voorloper. Handelaren konden bij de Amsterdamse Wisselbank (1609-1820) contant geld deponeren en zo een girale rekening openen. De Wisselbank had lange tijd een goede reputatie, omdat deze zo goed als al het contante geld in kas hield. Daarmee was de girale wisselbank in feite een voorbeeld van een **full reserve bank**.

In een aantal **andere landen** – zoals bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en Zwitserland – ontwikkelden bankbiljetten zich op een andere manier dan in Nederland. In die landen waren het eerst de commerciële banken die bankbiljetten uitgaven en werd deze uitgifte later genationaliseerd.

Het Verenigd Koninkrijk liep wat betreft ontwikkelingen in het monetair-financieel systeem in veel opzichten voor. Al in de zeventiende eeuw en begin achttiende eeuw speelden door de Bank of England en commerciële banken uitgegeven biljetten een belangrijke rol. Er was hier sprake van private geldschepping: regionale banken (country banks) konden kredieten verlenen in de vorm van zelf uitgegeven schuldbewijzen in vaste nominaties, die als betaalmiddel werden gebruikt (private bankbiljetten). **Dit vertrouwen in door commerciële banken uitgegeven bankbiljetten had een keerzijde: op geaggregeerd niveau kon kredietverlening onverantwoorde vormen aannemen en tot financiële instabiliteit leiden. Ook leidde de langdurige opschorting van de goudstandaard door het Verenigd Koninkrijk – tussen 1797 en 1825 om de napoleontische oorlogen te financieren – tot een fundamenteel debat over de grondslagen van het monetair-financieel systeem.**

Met de Bank Charter Act van 1844, ingevoerd door het kabinet van Robert Peel, werd uiteindelijk besloten dat voortaan alleen de Bank of England bankbiljetten mocht uitgeven. 5 Deze bankbiljetten moesten echter 100 procent gedekt worden door goud of door een vooraf gelimiteerde hoeveelheid

GELD EN DEMOCRATIE

www.geldendemocratie.nl

GESCHIEDENIS versie 20190612

3

staatsschuld. Wat de politici hiermee feitelijk beoogden was om geldschepping te centraliseren bij de Bank of England en zo te stabiliseren. Private banken zouden zo niet langer geldscheppende instellingen zijn.

Doordat de Bank of England aan een vaste limiet was gebonden, werd zij sterk begrensd in de mogelijkheid om in geval van instabiliteit andere financiële spelers te ondersteunen. Immers, er was een absolute grens aan de hoeveelheid geld (biljetten) die de Bank of England kon uitlenen aan instellingen in problemen. Deze strakke begrenzing paste niet bij een sterk industrialiserende economie en de spilfunctie van de Londense markt. Tussen 1844 en 1866 moest de Bank Charter Act dan ook tot drie keer toe worden opgeschort, omdat deze vaste limiet in crisissituaties tot een uitvergroting leidde van de problemen. Vanaf toen werd feitelijk afgestapt van een absolute begrenzing en ontstond het onder andere door Henry Thornton (1802) en Walter Bagehot (1873) geformuleerde idee van de centrale bank als lender of last resort. Hierbij ondersteunt de centrale bank andere banken die in moeilijkheden verkeren door hen reserves (bankbiljetten, munten of metaal) te lenen.

Ook vonden banken na 1844 snel een alternatief voor zelf uitgegeven biljetten: girale tegoeden. Deze namen rap toe in populariteit, waarmee banken alsnog een dominante rol bleven spelen in geldschepping.

Tot laat in de negentiende eeuw bestond de kern van de Nederlandse economie uit landbouw, kleinschalige nijverheid, diensten en internationale handel. Kredietverlening had dan ook primair betrekking op het faciliteren van binnen- en buitenlandse handel.

Vanaf eind negentiende eeuw kwam er langzaam verandering op gang. De hernieuwde groei van de binnenlandse industrie vanaf 1860 leidde tot een grotere vraag naar krediet. In diezelfde periode kreeg ook de internationale handel een flinke stimulans.

Rond 1860 werden diverse banken opgericht die zich wilden ontplooien als 'moderne banken': Credietvereniging Amsterdam (1853), Commandietkas te Rotterdam (1861), Rotterdamsche Bank (1863), Twentsche Bank (1861) en Amsterdamsche Bank (1872). Deze trokken aanvankelijk bewust geld aan om daarmee langetermijnfinanciering te verschaffen. Zij opereerden daarbij op wat in jargon 'fractionele reserves' heet: zij hebben meer tegoeden uitstaan dan dat zij contante middelen in kas houden. Nederlandse banken zagen het Engelse bankwezen en DNB als inspiratiebron voor bankieren op fractionele reserves.

3.1.3 beleid en regelgeving

Een overkoepelende zorg voor overheden is het garanderen van een zekere stabiliteit van de waarde van de nationale munt. In de negentiende eeuw koppelden overheden hun munt aan zilver, goud. Aangezien de meeste landen dit deden, leidde deze interne koppeling ook tot externe koppeling: er was sprake van nagenoeg vaste wisselkoersen tussen munten

GELD EN DEMOCRATIE

www.geldendemocratie.nl

GESCHIEDENIS versie 20190612

4

De tussenoorlogse periode en de grote depressie (1918-1939)

De Eerste Wereldoorlog vormde het einde van de 'eerste globaliseringsgolf' die grofweg vanaf 1870 was opgekomen. Deze globalisering was gefaciliteerd door de liberalisering van internationale handel, de structurele daling van transportkosten, geschiedenis van geldschepping en de convergentie naar de gouden standaard.

Onder invloed van de oorlog en de financiering daarvan was de gouden standaard niet te handhaven. Beleggers verloren inkomsten en de toegang tot hun vermogens doordat internationale betalingen werden bevroren. De mate waarin de landen tijdens de oorlog hun toevlucht zochten tot schuld of belastingen varieerde, maar meerdere landen gingen over tot monetaire financiering (geld bijdrukken ten behoeve van overheidsuitgaven), doorgaans met oplopende inflatie tot gevolg. Na de oorlog was daarom sprake van een periode van moeizame aanpassing, waarbij de opgelopen schuldenlast in landen met zwakke politieke instituties uiteindelijk tot hoge inflatie leidde. Dit probleem deed zich in de meest extreme vorm voor in Duitsland, dat economisch aan de afgrond stond door een onhoudbare hoge oorlogsschuld.

Excessieve geldschepping en stijgende prijzen versterkten elkaar toen dermate dat sprake was van hyperinflatie. Pas in 1924 stabiliseerde de situatie.

De financiële sector in Nederland maakte ook een rappe verandering door, aangezien banken nog meer gingen inzetten op het stimuleren en faciliteren van industrialisering. Girale geldschepping werd daarmee gekoppeld aan langlopende bedrijfsfinanciering, al ging dit vrij snel mis: tussen 1921 en 1924 kwamen veel banken in financiële problemen en moest DNB (met daarachter de overheid) reddend optreden.

Om het girale betalingsverkeer voor een breder publiek burgers en kleine ondernemingen – toegankelijk te maken, richtte de Nederlandse overheid in 1918 de Postcheque- en Girodienst (PCGD) op. Na oprichting groeide de PCGD snel: van 33.000 rekeninghouders in 1920 tot 113.000 in 1925

Tussen 1910 en 1923 verdubbelden bankiers hun commissariaatszetels bij industriële ondernemingen, waarmee zij aanzienlijke invloed verwierven. De verwevenheid met het bedrijfsleven nam dan ook toe: tal van bedrijven – industriële, mkb en boeren – werden afhankelijk van (kortlopende) bankfinanciering.

DNB zag zich in 1922 genoodzaakt om verschillende banken bij te staan: twee middelgrote banken (de Bank-Associatie en de Rotterdamse bank Marx & Co) en verschillende kleine banken. Daarbij maakte DNB flinke verliezen. Dat leidde ertoe dat dnb niet in staat was om de grote Rotterdamsche Bankvereniging te ondersteunen en zich genoodzaakt zag om de overheid om financiële hulp te vragen voor de reorganisatie. Een vergelijkbare zet werd een jaar later gedaan bij de reorganisatie van de Centrale van Middenstandsbanken

De Bank of England bleek onmachtig om de uitstroom van goud te keren en in 1931 besloten de autoriteiten dan ook om af te stappen van de gouden standaard. Pas in september 1936, vijf jaar na het VK, besloot de Nederlandse regering van de gouden standaard af te stappen.

GELD EN DEMOCRATIE

www.geldendemocratie.nl

GESCHIEDENIS versie 20190612

5

In veel landen waren de economische problemen van de jaren dertig ontstaan door een financiële crash. In reactie daarop verscherpten overheden toezicht en regelgeving.

Beleidsmakers splitsten banken op, legden internationaal kapitaalverkeer aan banden, stelden veel strengere eisen aan het schokabsorberend vermogen en gingen kredietverlening intensief reguleren.

Het Chicago plan mag apart genoemd worden

Crisis in de VS: Banking Act en het Chicago Plan

De VS raakten vanaf 1929 in een hevige financieel-economische crisis. In de jaren daarvoor hadden miljoenen Amerikanen hun geld belegd in aandelen, in veel gevallen deels gefinancierd met van de bank geleend geld. Toen de beurs crashte in oktober 1929 (Zwarte Donderdag) zagen dus niet alleen tal van Amerikanen hun beleggingen verdampen, maar waren mensen ook niet in staat het geleende geld terug te betalen. Het bankwezen werd hard geraakt. Dit leidde tot vier golven van bankruns, waarvan de vierde (in 1933) de ergste was. Al met al waren er in deze periode zo'n 7.000 bankfaillissementen. De FED had hierin een belangrijk aandeel, zij was terughoudend bij het ondersteunen van in moeilijkheden verkerende banken. De criteria voor het verlenen van noodhulp waren zo streng dat veel banken uiteindelijk ten onder gingen. Dit leidde tot een negatieve spiraal van paniek bij banken en rekeninghouders, verslechterde economische omstandigheden en vele bedrijfsfaillissementen – wat vervolgens leidde tot een ingrijpende geld en schuld hervorming van het bankwezen.

De economische malaise was ongekend: het reële nationale inkomen daalde in de vs met 30 procent en de werkloosheid liep op tot meer dan 20 procent van de beroepsbevolking (Konzelmann et al. 2010; Coljé 1988; Romer en Romer 2003). In reactie op de Amerikaanse financiële crisis introduceerde de Roosevelt-regering een veelheid aan hervormingen.

Zo werd de verwevenheid tussen effectenmarkten en het bankwezen aangepakt door commerciële banken te verbieden zich met effectenhandel bezig te houden. Ook werd een depositogarantiestelsel geïntroduceerd, primair in reactie op de vele bankruns. Daarnaast werden de bevoegdheden van de FED om in geval van nood het bankwezen te ondersteunen verruimd.

Een aantal prominente economen verbonden aan de Chicago School, waaronder Frank Knight en Henry Simons, vond deze maatregelen echter onvoldoende en bepleitten verdergaande maatregelen. Zij stelden voor om tot een nog scherpere scheiding te komen binnen het bankwezen: banktegoeden dienden te worden afgescheiden van risicovolle activiteiten en volledig te worden gedekt door contant geld, centralebankreserves of staatsobligaties. Hiermee zou de overheid meer controle kunnen uitoefenen op het monetair-financieel systeem en zouden bankruns worden geëlimineerd, omdat banktegoeden volledige dekking hebben. Hierdoor zou de depositogarantie overbodig worden. Hoewel zij deze ideeën onder de aandacht van de Roosevelt-regering brachten, werden de plannen niet geïmplementeerd (Benes en Kumhof 2013; Laina 2015). Wel vormen deze plannen de basis voor de hedendaagse pleidooien (waaronder die van Stichting Ons Geld) voor ingrijpende hervormingen van het monetair-financieel systeem.

GELD EN DEMOCRATIE

www.geldendemocratie.nl

GESCHIEDENIS versie 20190612

6

Bretton woods-periode (1945-1973)

Na de oorlog probeerden landen – middels het in 1944 overeengekomen Bretton Woods-akkoord – het internationaal monetair-financieel systeem zodanig vorm te geven dat landen meer bewegingsvrijheid hadden én internationale verstoringen minder makkelijk het systeem als geheel konden ontwrichten. Hoewel er wederom voor een edelmetalkoppeling werd gekozen – valuta werden gekoppeld aan de dollar en deze op zijn beurt aan goud

In 1968 waren er ruim een miljoen rekeningen bij de Postcheque- en Girodienst. Administratieve automatisering creëerde de mogelijkheid om salarisbetalingen op girale wijze te verrichten. De PCGD en gemeentelijke girodiensten introduceerden belangrijke innovaties. In 1961 was de Gemeentegiro Amsterdam bijvoorbeeld de eerste Nederlandse bank die giropassen uitgaf waarmee in winkels betaald kon worden. In 1969 plaatste zij als eerste bank een gelduitgifteautomaat.

Tot de jaren zestig hadden de verschillende typen banken elk hun eigen werkterrein en klantenbestand. Gaandeweg vervaagden grenzen tussen de verschillende typen banken en transformeerden zij in algemene (universele) banken. In bepaald opzicht bleef echter nog sprake van gescheiden werelden: er waren twee parallelle betaalsystemen: één van de publieke PCGD, de ander van een samenwerkingsverband van private banken (DNB 2002).

financiering (na de 2e WO oorlog)

*Vlak na de oorlog stond de Nederlandse economie er beroerd voor. Fabrieken lagen stil, bedrijven waren dicht en de materiële schade was enorm. Ook werd niet meer dan 37 procent van de import gedekt door de export, wat op termijn natuurlijk onhoudbaar zou zijn (Van Zanden 1997a: 174). De overheid zag zich genooddaakt met geld en schuld tot ingrijpende maatregelen te komen om wederopbouw te stimuleren. **De overheid zag de financiering daarbij als essentiële schakel voor de wederopbouw. Net als andere Europese overheden reguleerde de Nederlandse regering de groei, allocatie en prijs van krediet. Banken moesten vooraf toestemming vragen voor krediet hoger dan 50.000 gulden en dnb moest erop toezien dat alleen leningen ‘die essentieel waren voor de wederopbouw’ werden verstrekt. Daarnaast richtte de overheid – wederom net als andere Europese landen – zelf financiële instellingen op om herstel te bevorderen. De in 1946 opgerichte Nederlandse Herstelbank verschaftte met succes financiering aan industriële bedrijven, onder garantie van de overheid.***

De uiteindelijke verantwoordelijkheid voor monetair beleid lag bij het ministerie van Financiën. De ‘schaduw van hiërarchie’ lag altijd over het handelen van de centrale bank (De Greef et al. 1997). Daarnaast werden veel centrale banken die voorheen nog private instellingen waren genationaliseerd (DNB in 1948), met het oog op het publieke belang van monetair beleid (Capie et al. 1994).

Om het probleem van tijdelijke tekorten op de lopende rekeningen van een land op te lossen werd het IMF toegerust met een omvangrijke kapitaalvoorraad waarmee leningen konden worden verstrekt aan landen in de problemen.

GELD EN DEMOCRATIE

www.geldendemocratie.nl

GESCHIEDENIS versie 20190612

7

In geval van een structureel negatieve handelsbalans bestond de expliciete mogelijkheid om wisselkoersen aan te passen. Door die mogelijkheid hoefden landen niet direct over te gaan tot reële aanpassingen in lonen en prijzen.

In augustus 1971 besloot de Amerikaanse president Nixon om de inwisselbaarheid van dollars in goud op te schorten, waarmee zowel de laatste koppeling tussen geld en goud als de transatlantische monetaire band verdween. In 1973 werd de ontkoppeling definitief. Voorheen gekoppelde munten gingen over op een zwevende wisselkoers

DNB kreeg met de Bankwet (1948) de opdracht “de waarde van de Nederlandse geldeenheid te reguleren op zodanige wijze als voor ’s lands welvaart het meest dienstig is, en daarbij die waarde zoveel mogelijk te stabiliseren” (geciteerd in Renselaar en Stokman 2001: 8). Het monetair beleid werd hiermee primair gekoppeld aan het maatschappelijk belang (’s lands welvaart). *Nederland hanteerde hiertoe een aantal instrumenten. Een van die instrumenten was kapitaalcontroles. Deze waren oorspronkelijk bedoeld om een uitstroom van kapitaal te voorkomen, zodat het kapitaal in Nederland kon worden aangewend voor de wederopbouw.*

Met de Wet Toezicht Kredietwezen (1952) had DNB eindelijk formeel verantwoordelijkheid gekregen voor de stabiliteit van het Nederlandse bankwezen (Coljé 1988: 11).

De pre-crisisperiode (1973-2008)

Vanaf de jaren tachtig wonnen economische denkbeelden aan populariteit die veel positiever dachten over vrijemarktwerking en veel negatiever over overheidsinterventie. Vertrouwen op marktwerking.

Beperkingen op het gebied van krediet en internationale kapitaalstromen werden zo goed als volledig ontmanteld. Ook het naoorlogse structuurbeleid werd afgeschaft en vanaf deze periode nam kredietverlening een hoge vlucht – met name in de vorm van hypotheeklen – en ontstonden door fusies en overnames een beperkt aantal grote financiële instellingen. Het ‘publieke’ giro- en spaardeel werd ook onderdeel van deze instellingen, door de totstandkoming van de Postbank in 1986 en de daaropvolgende privatisering daarvan, terwijl de vele lokale spaarbanken opgingen in 96 geld en schuld koepels (met het in 1987 tot stand gekomen SNS als voornaamste). Door de sterk toegenomen populariteit van giraal betalen raakten Nederlandse burgers voor hun spaar-, betaal- en leenbehoeftes zo goed als volledig afhankelijk van een aantal private spelers.

Een cruciale verandering was dat de Postbank – de samenvoeging van de Rijkspostspaarbank en de PCGD – in 1986 werd verzelfstandigd en daarna stapsgewijs geprivatiseerd. De Postbank fuseerde met de NMB tot NMB-Postbank die in 1991 met Nationale Nederlanden opging in de ING Groep. Hiermee kwam – met uitzondering van contant geld – een einde aan het bestaan

GELD EN DEMOCRATIE

www.geldendemocratie.nl

GESCHIEDENIS versie 20190612

8

van een 'publiek' gedeelte van het betalingsverkeer en het girale geldsysteem (DNB 2002; Uittenbogaard 2017).

Naast internationalisering raakte het bankwezen ook steeds hechter verweven met effectenmarkten. Grote banken gingen zich naast het verstrekken van leningen ook steeds meer richten op het faciliteren van transacties op kapitaalmarkten, bijvoorbeeld door het begeleiden van bedrijven bij een beursgang en het aanbieden van beleggingsproducten (WRR 2016: hoofdstuk 4). Daarbij zagen we de opkomst van 'securitisatie', waarbij banken grote hoeveelheden leningen stalden bij speciaal in het leven geroepen instellingen ('schaduwbanken' – zie ook box 4.2), die deze leningen financierden met beleggingspapier ('securities'). Dit beleggingspapier werd verkocht aan andere financiële partijen, zoals pensioenfondsen en verzekeraars. Hierdoor werden deze partijen meer blootgesteld aan risico's die voorheen vooral beperkt waren gebleven tot het bankwezen.

*Banken gingen zich meer en meer richten op kredietverlening aan consumenten, met name het verstrekken van hypotheekleningen. **Belangrijk hierbij is de geschiedenis van geldschepping in ogenschouw te nemen. Dat kredietverlening en huizenprijzen niet onafhankelijk van elkaar zijn: stijgende kredietverlening stimuleert huizenprijsstijgingen, die vervolgens weer bijdragen aan een toename van kredietverlening, enzovoort.***

Voorheen werden commerciële banken geremd in hun kredietverlening doordat dit gepaard ging met het weglekken van reserves naar het publieke gedeelte van het geldsysteem (contant geld en tegoeden bij de publieke banken). Door de toenemende populariteit van giraal geld en de integratie van de oude PCGD en de Rijkspostspaarbank in het commerciële bankwezen werd deze rem feitelijk weggenomen.

beleid en regelgeving

***De hierboven geschetste ontwikkelingen werden in belangrijke mate gefaciliteerd door veranderend overheidsbeleid.** Financiële globalisering kreeg een stevige impuls door de ontmanteling van alle kapitaalrestricties. Nederland was (samen met het VK en Duitsland) een van de eerste landen die alle restricties ophief.*

De invoering van de Economische en Monetaire Unie versterkte de europeanisering van financiële markten verder (OESO 1997; Abdelal 2007; Lane 2013). Met de Europese eenwording harmoniseerden Europese landen hun kapitaalregels en baseerden zich daarbij op de kapitaaleisen ontwikkeld door het Bazelse Comité, het samenwerkingsverband van centrale banken van een tiental OESO-landen.

Het Bazel I-akkoord (1988) werd medio jaren negentig via Europese regels van kracht in Nederland. Een grotere verandering kwam met Bazel II (2004), waarmee banken met een eigen geavanceerd risicomangementsysteem meer vrijheid kregen om zelf in te schatten hoeveel eigen vermogen zij nodig hebben.

Frankrijk en Duitsland kwamen in 1990 overeen dat de Duitse hereniging door de Fransen werd geaccepteerd in ruil voor de komst van een monetaire unie. Politieke overwegingen speelden hierbij een belangrijke, zo niet doorslaggevende rol.

GELD EN DEMOCRATIE

www.geldendemocratie.nl

GESCHIEDENIS versie 20190612

9

Dit was niet de volgorde die Nederland had voorzien, waarbij economische integratie en convergentie voorop stonden, alvorens over te gaan tot een monetaire unie. In 1991 werd formeel besloten tot een gemeenschappelijke Europese munt. Dit werd vastgelegd in het in 1992 ondertekende Verdrag van Maastricht. De Economische en Monetaire Unie werd in 2002 voltooid met de invoering van euromunten en-biljetten.

Met de liberalisering van financiële markten zagen centrale banken weinig heil meer in directe controlemechanismen en ze stapten over op indirecte instrumenten, met name het aanpassen van het rentetarief voor kortlopende leningen aan banken, in combinatie met een 'communicatiestrategie' richting financiële marktspelers om beleid begrijpelijk en voorspelbaar te maken. Ook was een nieuwe consensus ontstaan dat niet alleen de uitvoering, maar ook de ontwikkeling van monetair beleid zo ver mogelijk af moest komen te staan van de dagelijkse politiek – iets dat met name terugkwam in de vormgeving van de ECB. De politiek werd als te grillig en opportunistisch beschouwd om een degelijk en voorspelbaar monetair beleid te voeren en inflatie in de hand te houden (Forsyth en Notermans 1997; Hilbers 1998; Blyth 2002; Goodhart 2010; oeso 2011).

conclusie

Er lag geen expliciete blauwdruk ten grondslag aan ons huidige systeem. De veranderingen zijn veelal stapsgewijs (en soms relatief snel) tot stand gekomen, zonder dat deze vanuit een centrale regie zijn ontworpen. De huidige vormgeving van ons monetair-financieel systeem is niet gepland, laat staan dat die nu voor eens en voor altijd vastligt. De zoektocht naar een balans tussen flexibel inspelen op internationale ontwikkelingen en een nationale koers is eveneens een blijvende opdracht.